

VLOGA POMURK V SLOVENSKI OSAMOSVOJITVENI VOJNI

RAZISKOVALNA NALOGA
ZGODOVINA

Avtorici: Nika Nemec, 3. a
Taja Novak, 3. a

Mentorica:
Janja Adanič Vratarič, univ. dipl. zgod., prof. slov.

Murska Sobota, marec 2023

POVZETEK

Za raziskovanje naslovne teme sva se odločili, ker meniva, da živimo v času, ko se vloga žensk v zgodovini nasploh zapostavlja, in ker se nama zdi, da bi se moralo o pomembnosti vloge žensk v vojni za Slovenijo na področju Pomurja več ozaveščati predvsem mlade generacije, saj so se te rodile v svobodni Sloveniji in se ne zavedajo pomena te sicer kratke, vendar za pot v moderno zahodno družbo še kako pomembne vojne.

Pregledali sva ponatise časopisa Vestnik, in sicer številke od 20. junija do 12. septembra 1991. Pregledovanje sva začeli s številko, ki je vsebovala članek z naslovom *Razmišljanja o naši samostojnosti*, končali pa sva s številko, v kateri je bila objavljena fotoreportaža *Pomurje brez YU vojske*. Iskali sva prispevke o času osamosvojitvene vojne v Pomurju, v katere so bile vključene Pomurke. Presenetilo naju je, da sva našli zelo malo vsebine, v katero so bile vključene ženske. Najvidnejše so bile predstavljene kot avtorice prispevkov.

Ob pregledovanju časopisa sva ugotovili, da članki v časopisu niso dovolj, da bi potrdili najine hipoteze, zato sva se odločili za izvedbo intervjujev s posameznicami z različnih področij družbenega življenja.

Pripravili sva vprašalnike za intervjuje, ki sva jih priredili glede na vlogo, ki jo je opravljala določena intervjuvanka v osamosvojitveni vojni. Informacije sva pridobili od petih posameznic. To so bile Jacqueline Steržaj, poveljnica drugega jurišnega voda, Lidija Kosi, novinarka na terenu, Irma Benko, direktorica in glavna urednica v regijski medijski hiši Podjetje za informiranje s sedežem v Murski Soboti, Davorka Makovec, patronažna medicinska sestra v Zdravstvenem domu Gornja Radgona, ter Jožefa Unger, kmečka gospodinja iz Ropoče.

Ob raziskovanju sva se naučili veliko novega o osamosvojitveni vojni in uspeli najti odgovore na zastavljena vprašanja. V največjo čast pa nama je, da sva imeli privilegij spoznati močne ženske, ki so nama pokazale, da nič ni nemogoče.

Ključne besede: osamosvojitvena vojna, Pomurje, vloga Pomurk, Vestnik.

ABSTRACT

In our research “Vloga Pomurk v slovenski osamosvojitveni vojni” – “*The role of Pomurke in the Slovenian Independence War*” we aimed to thoroughly explore the topic because we believe that we live in a time when the role of women in history is generally neglected, and because we feel that younger generations should better understand the importance of the role of women in the war for Slovenia in the Pomurje region. We were born in a free Slovenia and are not aware of the significance of the war for Slovenian independence. Although the war was short, it was an important step on our path towards modern Western society.

We studied the newspaper Vestnik editions on the topic from 20 June 1991 to 12 September 1991. We started the review with the edition containing the article »Razmišljanja o naši samostojnosti« - “*Reflections on Our Independence*”, and we finished with the edition containing the photo report »Pomurje brez YU vojske.« - “*Pomurje without the YU Army*”.

We searched for articles in which women from Pomurje were part of the content. We were surprised to find very little content involving women. They were mostly presented as authors of the articles.

When we studied the newspapers, we realized that newspapers alone were not enough to confirm our hypothesis, so we decided to interview individuals from different walks of life.

We prepared questionnaires for the interviews and administer according to the role of each interviewee in the War of Independence. Information was obtained from five individuals. They were Jacqueline Steržaj, head of the 2th military platoon, Lidija Kosi, field reporter, Irma Benko, director and editor-in-chief of the regional media house “The Information Company” based in Murska Sobota, Davorka Makovec, home care nurse at the Gornja Radgona Health Centre, and Jožefa Unger, a housewife from Ropoča.

In the course of our research, we learned a lot about the War of Independence and found answers to our questions. But the greatest honour is that we have had the privilege to meet strong women who have shown us that nothing is impossible.

Key words: war of independence, Pomurje region, role of women from Pomurje region, newspaper Vestnik.

ZAHVALA

Za prevod povzetka v angleški jezik se zahvaljujema Simoni Pajnhart, profesorici angleščine in geografije.

Posebej se zahvaljujema informatorkam Jacqueline Steržaj, Lidiji Kosi, Irmu Benko, Davorki Makovec ter Jožefi Unger. Hvala za čas, ki ste ga preživele z nama, za vašo pozitivno energijo in spodbudne besede.

Na koncu in najbolj pa se zahvaljujema najini mentorici Janji Adanič Vratarič, ki nama je ves čas stala ob strani, naju spodbujala in bodrila tudi, ko sva že skoraj obupali. Iskrena hvala za vse nasvete, lektoriranje naloge in opozarjanje na vse napake.

KAZALO VSEBINE

KAZALO VSEBINE	5
KAZALO SLIK	6
1 UVOD	7
2 NAMEN NALOGE	7
3 CILJI RAZISKOVALNE NALOGE	7
4 TEORETIČNI UVOD	8
4.1 Slovenija kot del Jugoslavije	8
4.2 Majniška deklaracija	9
4.3 Razglasitev samostojnosti	9
4.4 Osamosvojitvena vojna	11
4.5 Dogajanje v času vojne v Pomurju	11
5 EMPIRIČNI DEL	16
5.1 Uporabljeni pripomočki, postopek zbiranja in obdelave podatkov	16
6 INTERVJUJI Z INFORMATORKAMI	17
6.1 Jacqueline Steržaj, oficirka, poveljnica drugega jurišnega voda v osamosvojitveni vojni za Slovenijo	17
6.2 Irma Benko, direktorica in glavna urednica v medijski hiši	21
6.3 Lidija Kosi, v času osamosvojitvene vojne novinarka na terenu	27
6.4 Davorka Makovec, patronažna medicinska sestra	30
6.5 Jožefa Unger, gospodinja	35
7 RAZPRAVA	36
8 ZAKLJUČEK	39
9 LITERATURA IN VIRI	40
10 PRILOGE: Članki iz Vestnika	42

KAZALO SLIK

Slika 1: Glasovnica na plebiscitu	9
Slika 2: Pred mejnim preходом v Dolgi vasi (27. 6. 1991).....	12
Slika 3: Pred mostom na Muri v Veržejju (27. 6. 1991)	12
Slika 4: Ormož, ko so skozenj zapeljali tanki JLA	13
Slika 5: Ormož, ko so ga zapustili tanki JLA (27. 6. 1991)	14
Slika 6: Intervju z Jacqueline Steržaj	17
Slika 7: »Zakletva« Jacqueline in njenih sovojakinj 14. 10. 1983 (Jacqueline sedi v prvi vrsti, druga z leve).....	17
Slika 8: Edino priznanje, ki ga je Jacqueline Steržaj prejela takoj po vojni.	20
Slika 9: Odlikovanja, ki jih je Jacqueline prejela mnogo let po vojni	20
Slika 10: Intervju z Irmo Benko	21
Slika 11: Originalni izvod Vestnika, ki je izšel v času vojne.....	23
Slika 12: Fotografija helikopterja nad Mursko Soboto	26
Slika 13: Intervju z Lidijo Kosi.....	27
Slika 14: Tanki JLA med Krapjem in Veržejjem (jutro, 28. 6. 1991).....	28
Slika 15: Intervju z Davorko Makovec	30
Slika 16: Spominska plošča.....	34
Slika 17: Intervju z Jožefo Unger	35
Slika 18: Razmišljanja o naši samostojnosti	42
Slika 19: Pot pelje samo naprej	42
Slika 20: To niso bile več sanje.....	43
Slika 21: Brionska deklaracija.....	43
Slika 22: Razdejanje duše mesta Gornja Radgona.....	44
Slika 23: V gospodarstvu gre za preživetje	44
Slika 24: Pozdravljena, Slovenija.....	45
Slika 25: Vojna in igra, Solze za sinove.....	45
Slika 26: Gornja Radgona. Obnova hiš in stanovanj	46
Slika 27: JA danes zapušča Mursko Soboto.....	46
Slika 28: Pomurje brez YU vojske	46

1 UVOD

Sva Nika Nemec in Taja Novak, dijakinji tretjega letnika ekonomske gimnazije na Ekonomski šoli Murska Sobota. Ker meniva, da obstaja premalo raziskav o vlogi žensk v slovenski osamosvojitveni vojni, sva se odločili, da bova to temo podrobneje raziskali. Osredotočili sva se na vlogo žensk v osamosvojitveni vojni v Pomurju.

Pri podrobnem pregledu literature sva se opirali na članek dr. Alojza Šteinerja *Nekaj posebnosti osamosvojitvene vojne na območju Pomurja leta 1991* iz zbornika *Kako smo branili osamosvojitvene procese Republike Slovenije*, kjer avtor piše o pisnih virih, v okviru katerih je v članku obdelal osamosvojitvene procese in vojno za samostojno Slovenijo v Pomurju.

2 NAMEN NALOGE

O osamosvojitvenem procesu Republike Slovenije je veliko napisanega. Ko sva v šolskem letu 2021/2022 sodelovali v natečaju *Zgodbe osamosvojitve* in iskali informatorje za intervju, pa sva ugotovili, da ženske skorajda niso omenjene. Edina bolj izpostavljena je bila Jacqueline Steržaj, s katero sva potem tudi opravili intervju za omenjeni natečaj, v pogovoru po intervjuju pa je potrdila najine domneve o prezrtosti žensk v osamosvojitvenem procesu Slovenije na območju Pomurja. Odločili sva se, da bova to področje raziskali še podrobneje. Tako je namen najine naloge predstaviti vlogo Pomurk v osamosvojitveni vojni za Slovenijo.

3 CILJI RAZISKOVALNE NALOGE

Ob začetku raziskovanja sva si zastavili cilj, da bova skušali ugotoviti, kakšna je bila vloga žensk v osamosvojitveni vojni v Pomurju in če je bil in je njihov prispevek v javnosti res prezrt.

Naloga bo tako predstavila tudi drugo, žensko plat pogleda na osamosvojitveno vojno v naši pokrajini, kar je po najinem mnenju za družbeno zgodovino Pomurja prav tako pomembno kot moški pogled, ki je popisan v številni literaturi in o katerem lahko veliko slišimo ob vsakoletnih obletnicah osamosvojitvene vojne.

Na podlagi pregledane literature in lastnih domnevanj sva si zastavili **tri hipoteze**:

1. O vlogi žensk v osamosvojitveni vojni v Pomurju obstaja premalo podatkov.
2. Informatorke svojo vlogo v osamosvojitveni vojni ocenjujejo kot pomembno.
3. Doprinos žensk k slovenski osamosvojitvi s strani Republike Slovenije in javnosti ni bil in ni dovolj opažen in priznan.

4 TEORETIČNI UVOD

4.1 Slovenija kot del Jugoslavije

Jugoslovansko vodstvo je po drugi svetovni vojni v želji po iskanju drugačne oblike socializma nenehno reformiralo državo oziroma sprejemalo nove zakone in ustave, zato je bil jugoslovanski sistem zelo zapleten. Leta 1963 se je z novo sprejeto ustavo država preimenovala v Socialistično federativno republiko Jugoslavijo (SFRJ). Vodil jo je Josip Broz Tito. Del SFRJ je bila poleg ostalih držav tudi Slovenija (Režek idr., 2023).

Gospodarsko moč države je konec sedemdesetih let oslabila svetovna gospodarska kriza. Zadolženost, naraščanje inflacije, brezposelnost in nižanje življenjskega standarda so državo pripeljali na rob gospodarskega zloma. V osemdesetih letih, po Titovi smrti, sta se politična in gospodarska kriza poglobili še bolj (Režek idr., 2023).

Mednacionalno in politično ravnovesje v federaciji je bilo krhko. Centralistični pritisk se je večal, slovenska uradna politika pa ga je skušala obdržati tako, da je po korakih popuščala. Začeli so se sistematični poskusi, da bi spremenili jugoslovansko ustavno ureditev (Repe, 2001).

20. februarja 1987 je izšla 57. številka Nove revije, v kateri so bili objavljeni *Prispevki za slovenski nacionalni program*, uredila pa sta jih Niko Grafenauer kot glavni in Dimitrij Rupel kot odgovorni urednik. Oba so pristojni politični organi odstavili z njunih položajev. 27. februarja se je sestalo predsedstvo Republiške konference SZDL, ki je – po mnenju urednikov Dela – »ostro, vendar strpno« zavrnilo *Prispevke* (Rupel, b. d.).

4.2 Majniška deklaracija

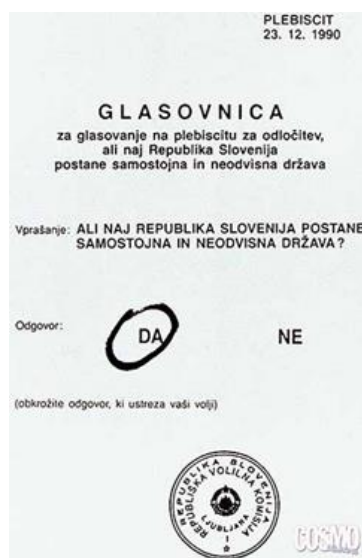
Leta 1989 se je zgodila Majniška deklaracija. Predstavljala je politično izjavo, ki so jo oblikovale slovenske opozicijske stranke. Z deklaracijo so zahtevali suvereno in samostojno državo, samostojno odločanje, demokracijo in spoštovanje človekovih pravic ter boljše življenje (Majniška deklaracija, 2020).

4.3 Razglasitev samostojnosti

8. in 22. aprila 1990 so potekale v Sloveniji prve večstrankarske volitve. Demos (Demokratska opozicija Slovenije) je na volitvah nastopil enotno in zmagal. Vodstvo in organizacijo vlade je prevzela tista stranka, ki je dobila največ glasov. Na temelju tega dogovora je mesto vodenja vlade pripadlo Krščanskim demokratom (Đekič, 2012).

Predsednik vlade je postal Lojze Peterle, predsednik skupščine pa je postal dr. France Bučar. Na volitvah za tedanjega predsednika republike je zmagal Milan Kučan.

Plebiscit je bil izveden 23. decembra 1990 in razglašen 26. decembra 1990. Plebiscitarno vprašanje se je glasilo: »Ali naj republika Slovenija postane samostojna in neodvisna država?« Ljudje so se odločali z odgovori DA ali NE.

Slika 1: Glasovnica na plebiscitu

(<https://www.rtv slo.si/slovenija/pred-21-leti-se-je-slovenija-odlocila-za-samostojnost/273168>, 1. 2. 2023)

Plebiscit je bil uspešen. Udeležilo se ga je kar 93,2 % volilnih upravičencev, 95 odstotkov teh, ki so se plebiscita udeležili, oziroma 88,5 odstotka vseh volivcev, je glasovalo za osamosvojitve. Zakon o plebiscitu je uredil, da je na plebiscitu sprejeta odločitev zavezala Skupščino Republike Slovenije, da je v šestih mesecih od dneva razglasitve odločitve sprejela ustavne in druge ukrepe, ki so bili potrebni, da je Republika Slovenija prevzela izvrševanje suverenih pravic, ki jih je prenesla na SFRJ (Jambrek, b. d.).

26. junija 1991 je bila na Trgu republike v Ljubljani izvedena slovesnost ob razglasitvi samostojnosti in enotnosti. Milan Kučan, predsednik Predsedstva Republike Slovenije, je na tej slovesnosti med drugim povedal: » ... z rojstvom dobi človek pravico do sanj. Z delom dobi pravico, da zbližuje življenje in sanje. Mi smo včeraj povezali obdobje: zase, za mnoge rodove Slovencev, ki so davno nekoč sanjali te iste sanje, in za prihodnje rodove, ko bodo na teh sanjah gradili nov svet. Od včeraj imamo Slovenci svojo državo ... Zmogli smo, ker je bila naša vera trdna in ker ni bilo zle misli v naših dejanjih. Hvala vam za to, dragi rojaki. Nocoj so dovoljene sanje. Jutri je nov dan.« (Dežman, 2006)

4.4 Osamosvojitvena vojna

Osamosvojitvena vojna za Slovenijo je bila prvi resen vojaški spopad v Evropi po drugi svetovni vojni. Terjala je 76 žrtev. V bojih je bilo ubitih tudi 12 tujcev. Teritorialna obramba je v spopadih z JLA uničila 31 tankov in 6 helikopterjev (Žužek, 2011).

Vojna je izbruhnila 27. junija 1991, en dan po razglasitvi slovenske samostojnosti. Cilj JLA, ki je s tanki krenila iz vojašnic v Sloveniji in na Hrvaškem, je bila zasedba mejnih prehodov, ki pa je bila začasna. Teritorialna obramba je do 4. julija s taktiko obkoljevanja zasedla vse mejne prehode. Boji so se zaključili 7. julija 1991, ko so predstavniki Slovenije, Hrvaške in Jugoslavije po posredovanju Evropske skupnosti podpisali Brionsko deklaracijo. Slovenija in Hrvaška sta s tem za tri mesece zamrzili osamosvojitvene procese, JLA pa se je umaknila v vojašnice (Žužek, 2011).

4.5 Dogajanje v času vojne v Pomurju

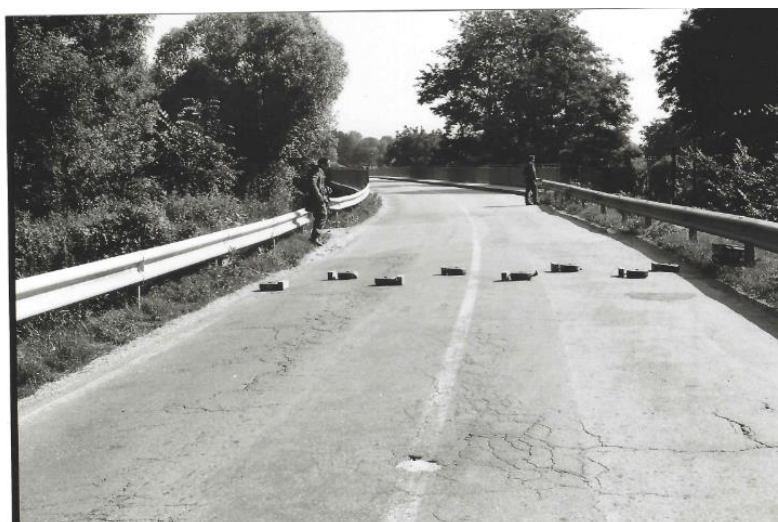
V prvi vrsti na bojišču so bili tako Prleki kot Prekmurci. Priprave na vojno so v teh koncih potekale podobno kot drugje po državi. Pomurci so bili zelo aktivni glede osamosvojitve Slovenije. Na prekmurskem območju sta delovala dva občinska štaba Teritorialne obrambe in sicer OŠTO Murska Sobota in OŠTO Lendava. Na desni strani reke Mure pa sta bila občinska štaba Ljutomer in Gornja Radgona. Od 4. oktobra 1990 do 27. junija 1991 so potekale intenzivne priprave na vojno. Pomursko območje je bilo zelo pomembno, saj je preprečevalo vdor sil JLA. Na prleškem območju je bilo zelo napeto, saj so prihajale agresivne JLA sile iz Hrvaške. Pot, po kateri je potekala bitka, je šla od Gibine, Presike, Ljutomera, Hrastje Mota, Radencev do Gornje Radgone. Mesto Gornja Radgona je bilo na koncu najbolj uničeno. V torek, 25. 6. 1991, in sredo, 26. 6. 1991, je v obrambnih silah potekala mobilizacija in oblikovanje enot ter zadnje priprave. Do prvega resnega konflikta med JLA in milico je prišlo 26. junija ob 7.45. Takrat so na mejnem prehodu Kuzma izobesili slovensko zastavo. Do oboroženega spopada ni prišlo. Prvi dan agresije, 27. 6. 1991, je JLA poskušal zasesti mejne prehode Gederovci, Dolga vas, Hodoš in Kuzma. S tem so se začele vojaške aktivnosti agresije JLA v Pomurju. Enote JLA so obkolile mejne prehode (Šteiner, 2021).

Slika 2: Pred mejnim prehodom v Dolgi vasi (27. 6. 1991)

(Foto: Bernarda Balažic Peček)

Proti mednarodnim prehodom so bile napotene tudi enote TO. Slovenski vojski so pomagali okoliški prebivalci, zagotavljali so jim bivalne razmere, nosili hrano. Blokirana je bila tudi vojašnica Murska Sobota in vojaško skladišče Berek. Do prvega strelskega obračuna je prišlo v četrtek, 27. 6. 1991, ob 19.30, pozneje pa še dvakrat. Na mejnem prehodu v Gederovcih so odprli ogenj na enote JLA, ki ga je blokirala. Na območje, ki ga je pokrivala TO Ljutomer, je bilo s strani JLA napotenih več oklepnih kolon proti Sloveniji. Prva je imela nalogo, da zasede mejni prehod v Gornji Radgoni, druga pa uničenje novonastale mejne točke v Središču ob Dravi (Šteiner, 2021).

Slika 3: Pred mostom na Muri v Veržejju (27. 6. 1991)

(Foto: Bernarda Balažic Peček)

Agresija v Prlekiji se je začela 27. junija ob 11. uri, ko je bila pred mostom čez Dravo pri Ormožu ustavljena oklepna kolona iz Varaždina. Prišlo je do prvih pogajanj med JLA in TO, ki pa niso prinesla pozitivne rezultate (Šteiner, 2021).

Slika 4: Ormož, ko so skozenj zapeljali tanki JLA

(Foto: Bernarda Balažic Peček)

Po barikadi je JLA začela s streljanjem ob 13.40. To so prvi začetki spopadov v Prlekiji. Prvi dan agresije so bili vsi mejni prehodi pod nadzorom nove slovenske države. Drugi dan agresije, 28. junija, so sile JLA prvič uporabile tudi vojaško letalstvo za napad. Najbolj energična oklepna kolona JLA je nadaljevala svojo pot do Gornje Radgone in Gederovcev. Slovenski branilci so jo poskušali ustaviti, a neuspešno. V Radencih je prišlo do spopada, ki se je razširil po celem naselju. En civilisti, ki je bil v vlogi opazovalca, je izgubil življenje. Na območju Ljutomera je prišlo do spopada z oklepno kolono, ki je bila napotena do Razkrižja. V Dolgi vasi so v jutranjih urah nadaljevali pogovore o predaji. Do 10.30 se je predalo 67 pripadnikov enote JLA z orožjem vred (Šteiner, 2021).

Na Kuzmi so enote JLA poskušale blokirati mejni prehod. Tudi tukaj so jih pozivali k predaji. Predalo se je 23 pripadnikov JLA. Tudi v Gederovcih so potekali pogovori, predalo se je 51 pripadnikov JLA. Soboška vojašnica je bila blokirana in odklopili so ji elektriko, vodo in telefon. Vedno več vojakov je pobegnilo k TO. Murska Sobota je doživela dva letalska napada. Drugi dan agresije so bili osvobojeni vsi mejni prehodi. Le glavni mejni prehod Gornja Radgona je bil v rokah JLA. Tretji dan, 29. junija, so slovenske obrambne sile zavzele sedem karavl JLA. Zajeti so bili tudi 104 pripravniki JLA (Šteiner, 2021).

Slika 5: Ormož, ko so ga zapustili tanki JLA (27. 6. 1991)

(Foto: Bernarda Balažic Peček)

V Gornji Radgoni so potekali pogovori med poveljnikom enote JLA iz Varaždina in slovenskim poveljnikom TO iz Ljutomera. Gornja Radgona je tako postala ena od pomembnih točk delovanj v osamosvojitveni vojni. Četrty in peti dan je potekal v zatišju. Vsa pogajanja med JLA in TO so bila neuspešna. Vsi načrtovani letalski napadi na Slovenijo so bili izvedeni. Slovenske obrambne sile so nadaljevale z blokado vojašnice Murska Sobota. Druga faza agresije se je začela 2. julija. Enote TO so zavzele karavlo Kuzma. V boju je padel oficir JLA Stojanović, predalo pa se je 17 vojakov. Tudi v Hodošu so nadaljevali pogajanja o predaji. Slovenske vrste so se že pripravljale na bojni obračun, a se je končalo brez boja. Predalo se je 66 vojakov. V Gornji Radgoni so dobili ukaz, da če se enote JLA ne predajo, začnejo z napadom. TO je udaril s položajev na grajskem griču, vojaki JLA pa so streljali s topovi. Prileteli sta tudi dve vojaški letali JLA. Popolnoma je bil uničen cerkveni zvonik, na grajskem griču sta zagoreli dve hiši. Na ta dan je prišlo do zavzetja karavle JLA v Zgornjem Konjišču, kjer se je predalo 45 vojakov JLA. Iz varaždinske vojašnice je bila poslana nova oklepna kolona do Gornje Radgone (Šteiner, 2021).

Istočasno je bila poslana še ena enota, ki je prodirala v smeri proti Gibini. Svoj prodor je ustavila in se 3. julija vrnila v svojo domovino. 2. junija je prišlo do prekinitve ognja. V sredo, 3. junija, so napadna dejanja JLA postala še intenzivnejša. Prišlo je do spopada v Pristavi, nato so predor nadaljevali do Ljutomera. JLA je po spopadu svojo namero opustila in pot nadaljevala skozi Lukavce proti Križevcem pri Ljutomeru. Na območju od Stare Nove vasi do Hrastja Mota so

potekali intenzivni spopadi. Napad je bil zaustavljen ob 11.15. JLA je poslal bojno skupino do Gornje Radgone. Zaradi spopada s teritorialci so jim ob 12.15 odobrili umik. V Ljubljani je bila sprejeta odločitev o umiku enote JLA v Gornji Radgoni (Šteiner, 2021).

Od 4. julija ni bilo več sovražnih enot JLA, razen v vojašnici v Murski Soboti. Vojašnica je bila edini objekt, ki ga TO ni zavzel. V petek, 5. julija, so odstranili blokado pred vojašnico. V nedeljo, 7. julija, je bila sprejeta Brionska deklaracija. Zagotovljene so bile ustavitve sovražnosti na ozemlju Slovenije za dobo treh mesecev. 7. julija 1991 je zvečer simbolično vojašnico zapustil tudi poveljnik JLA. Nekaj dni zatem pa je bila demobilizirana večina enot TO in rezervisti so se lahko vrnili domov in v službe. S tem je bilo konec vojne v Pomurju (Šteiner, 2021).

5 EMPIRIČNI DEL

5.1 *Uporabljeni pripomočki, postopek zbiranja in obdelave podatkov*

V okviru najine raziskave sva najprej pregledali ponatise časopisa Vestnik, ki je bil v času osamosvajanja ob Murskem valu edini regionalni medij v Pomurju. Pregledali sva številke od 20. junija 1991 do 12. septembra 1991. Pregledovanje sva začeli s številko, ki je vsebovala članek z naslovom *Razmišljanja o naši samostojnosti*, končali pa sva s številko, v kateri je bila objavljena fotoreportaža *Pomurje brez YU vojske*. Vsi članki, v katerih so bile na kakršenkoli način vključene ženske, so v Prilogi 1.

Ob pregledovanju sva hitro ugotovili, da sam časopis in že prej pregledana literatura za najino raziskavo ne bo dovolj, zato sva se odločili, da izvedeva intervjuje z ženskami, ki so bile vključene v osamosvojitveno vojno.

V raziskovalno nalogo sva vključili pet informatork, ki so sodelovale v osamosvojitveni vojni za Slovenijo. Vključili sva jih glede na vlogo, ki so jo opravljale: vojska, zdravstvo, mediji in domače gospodinjstvo.

Pri sestavi vprašanj sva si pomagali z lastnimi izkušnjami ter z različno literaturo in viri. Vsa vprašanja so bila odprtega tipa. Jacqueline Steržaj sva zastavili 11 vprašanj, Irmi Benko in Lidiji Kosi 8 vprašanj, Davorki Makovec 10 vprašanj ter Jožefi Unger 5 vprašanj. Intervjuje sva izvajali od oktobra 2022 do januarja 2023.

Po opravljenih intervjujih sva izvedli analizo odgovorov, jih primerjali med sabo in prišli do sklepov, ki so najine hipoteze potrdili.

6 INTERVJUJI Z INFORMATORKAMI

6.1 *Jacqueline Steržaj, oficirka, poveljnica drugega jurišnega voda v osamosvojitveni vojni za Slovenijo*

Slika 6: Intervju z Jacqueline Steržaj

(Osebni arhiv)

Jacqueline Steržaj je že kot majhna deklica sanjala o tem, da bo nekoč vojakinja. Po končanem prvem letniku študija agronomije se je prijavila v jugoslovansko vojsko. Bila je druga najboljša v prvi in edini generaciji žensk v šoli za rezervne oficirje.

*Slika 7: »Zakletva« Jacqueline in njenih sovojakinj 14. 10. 1983
(Jacqueline sedi v prvi vrsti, druga z leve)*

(Osebni arhiv Jacqueline Steržaj)

1. Kako ste vedeli, da se bo pričela vojna?

Pred začetkom vojne smo začeli slutiti, da nekaj ni v redu. Jugoslovanska vojska nam je začela umikati orožje iz skladišč pod pretvezo, da hočejo staro orožje menjati za novega. To se je začelo dogajati januarja in to so bili prvi znaki, da nekaj ni prav. Spominjam se, da sem v tem času obiskovala fakulteto in bi se morala udeležiti izpita, pa so mi svetovali, naj ostanem doma. Sicer nihče ni dal konkretnega namiga, da se nekaj dogaja. Imeli pa smo enkrat več vojaških vaj.

2. Kdo vas je vpoklical v vojno?

Mene je vpoklicala Teritorialna obramba. Bila sem med rezervisti, saj je Teritorialna obramba bila organizirana s strani slovenske vojske.

3. Kakšni so bili občutki ob vpoklicu?

Ob vpoklicu so bili zelo intenzivni in zanimivi občutki. Jaz sem sicer uživala v tem poklicu in vojaških nalogah. Ob vpoklicu smo vedeli, da se bo nekaj zgodilo, čeprav nismo verjeli, da imamo »notranjo vojno«. Tujec nas zagotovo ni mogel napasti, saj ni bilo nobenih obvestil. Naprej smo mislili, da se bo vse rešilo z razgovori.

4. Kakšno nalogo ste opravljali v času vojne?

Bila sem sprejeta v odredu v Ljutomeru, ki je bil sestavljen iz jurišnih vodov. Bila sem komandirka drugega jurišnega voda, pod sabo sem imela nekje 24 vojakov, ki so bili z mano že leta skupaj na vajah. Moja naloga je bila zaščititi ljutomersko območje oziroma območje Prlekije.

5. S kakšnim orožjem ste se borili?

V začetku nismo imeli ničesar razen avtomatskega orožja. Kasneje smo dobili protitankovsko orožje, vendar pa je tudi to bilo v zelo majhnih količinah.

6. Kje je bila v tistem času vaša družina?

Moja družina je bila doma.

7. Kakšen je bil vsakdan vojaka v času vojne?

Na začetku je bilo zelo hudo. Prve dneve sem s svojim vodom preživela v Kačurah. Moja naloga je bila zaščititi Kačure ob prihodu tankov. Začeli smo postavljati tudi barikade. Imeli smo srečo,

da so barikade zdržale. Brez hrane in pijače, brez vsega, pravi strah. To smo doživeli iz noči v dan. Slišiš tanke, ampak ne veš, kje so in kaj se bo zgodilo. Res je bilo naporno.

8. *Kako ste se kot vojakinja počutili, ko ste se borili proti Slovincem v JLA?*

V tistem času, ko sem se morala boriti praktično proti naši vojski JLA, saj sem tudi jaz služila vojsko v Srbiji, nisem razmišljala, da je to lahko tvoj človek. Takrat je za nas vojake to bil agresor. To je bil človek, ki je napadel tebe. Ni nam bilo jasno, kako in kaj, edino, kar smo razumeli, je bilo, da bi Srbija rada imela zase naše območje. Nismo razmišljali, da so v tankih Slovenci, Hrvati ali Srbi.

9. *Kakšen je bil odnos sodelavcev do vas?*

Moškim se nikoli nisem pustila zaničevati zaradi tega, ker sem ženska oficirka. Ker so vedeli, da sem sposobna voditi, so mi pustili proste roke. S svojo vojsko nikoli nisem imela problemov. S strani fantov sem bila deležna spoštovanja. Nikoli pa nisem imela težav z zaničevanjem. Na enih vajah sem vodila 97 moških in takrat je samo en imel problem s tem, da mu je nadrejena ženska. To zadevo sva takoj razčistila tako, da sem mu razložila, da sem bila takrat ne glede na spol v vlogi oficirja. Do njih sem vedno ohranjala distanco, ko sem bila na delovnem mestu. Službo in zasebnost sem vedno ločevala. Sicer sem sama opazila, da se delajo razlike med ženskami in moškimi v štabu. V štabu je bil moški, ki me je zaničeval in proti meni spuščal neprijetne opazke, njegovo mnenje je bilo, da ženska tega ne zmore, po vsem skupaj sem nato sklepala, da je on odgovoren tudi zato, da nisem prišla v vojaško službo. Vedno, ko sem želela z njim spregovoriti o tej temi, je samo rekel: »Pustiva to. Saj veš, ženske in vojska ne gredo skupaj.«

10. *Ali bi se bili še enkrat pripravljene boriti za Slovenijo?*

Ja, zmeraj. Po pravici povedano sem zavedna Slovenka. To mi je v krvi. Od malega sem imela željo po vojaški službi, prva priložnost je bila služenje vojaškega roka. Tudi zdaj, če bi se kaj zgodilo glede Rusije in Ukrajine, takoj oblečem uniformo za Slovenijo.

11. *Ali menite, da ste od Republike Slovenije bili deležni dostojne zahvale za opravljeno delo?*

Kot sem že omenila, sem bila edina ženska, ki je vodila svoj vod, čeprav Ljubljana tega ni priznavala. Samo moj vod ni prejel nagrade za uspešno izvajanje vojnih nalog. Samo zaradi tega, ker sem ženska. Nismo prejeli ne priznanja za Kačure, ki smo jih branili, niti za Gornjo Radgono. Preostali vodi, ki so bili pod vodstvom moških, so te nagrade prejeli. Moj vod in jaz smo ostali brez nagrad. Uradna obrazložitev iz Ljubljane je bila, da sem bila pomočnica vodje.

Ko so me vprašali, ali si kdo zasluži kakšno posebno nagrado, sem odgovorila, da si vsi zaslužimo enake nagrade. Ostali vodi so prejeli nagrade, v mojem vodu pa jih ni prejel noben. Edino priznanje, ki sem ga prejela, je bilo za oficirke (obranili domovino). Šele naknadno sem prejela priznanje Republike Slovenije, ki naj bi bilo opravičilo za vsa priznanja, ki bi jih morala prejeti, pa jih nisem.

*Slika 8: Edino priznanje, ki ga je Jacqueline Steržaj prejela takoj po vojni
(Osebni arhiv Jacqueline Steržaj)*

*Slika 9: Odlikovanja, ki jih je Jacqueline prejela mnogo let po vojni
(Osebni arhiv Jacqueline Steržaj)*

6.2 Irma Benko, direktorica in glavna urednica v medijski hiši

Irma Benko je bila v času vojne direktorica in glavna urednica v regijski medijski hiši Podjetje za informiranje v Murski Soboti. Ta medijska hiša je izdajala tednik Vestnik in Nepujsag. V njihovi lasti je bil tudi Radio Murski val in program v madžarščini MMR. V intervjuju je kot zanimivost povedala, da Vestnik zaradi izrednih razmer med vojno skoraj ne bi izšel. Nato pa se je angažirala skupina ljudi, ki so usposobili nekdanjo tiskarno na svinec ter zlagali črko po črko in s tem omogočili izid Vestnika, kar je še en velik pokazatelj povezanosti ljudi takrat. Zaupala nama je tudi, da je razočarana nad zapostavljenostjo medijev pri priznanju njihove vloge v osamosvojitveni vojni ter da so jim v takratnem času očitali, da se z vojno le oglašujejo.

Slika 10: Intervju z Irmo Benko

(Osebni arhiv)

1. Kakšno nalogo ste opravljali v času vojne?

Kot direktorica in glavna urednica v regijski medijski hiši Podjetje za informiranje s sedežem v Murski Soboti, ki je bila izdajateljica tednika Vestnik in tednika Nepujsag ter Radia Murski val in programa v madžarskem jeziku MMR, sem še iz časov bivše države imela nekaj znanja in izkušenj o vlogi in delovanju medijev v izrednih razmerah. Te so mi pravzaprav čez noč prišle zelo prav. V ospredje so stopili domoljubje, pogum in zavedanje odgovornosti do naših

bralcev in poslušalcev, ki so se z nami vred znašli v negotovosti, se soočili z nepredvidljivostjo razvoja dogodkov pa tudi strahu ni manjkalo. Nobene »komande« od zunaj ni bilo, v medijski hiši pa sta nastali dve zgodbi, ki puščata zgodovinsko sled.

Radio Murski val je 27. junija 1991 začel oddajati kot vojni radio in vsi redno zaposleni in zunanji sodelavci ne glede na spol so se na moj poziv k sodelovanju enoglasno odzvali. Ekipo je prevzel pogum in jo neprekinjeno spremljal do zadnjega odhoda jugoslovanske vojske. Spomin na ta dan je povezan z zanimivim naključjem. Novinarki Bernarda Balažic Peček in Lidija Kosi sta že pred sprejemom odločitve o prehodu na oddajanje v vojnih razmerah odšli na teren in to najprej na desni breg Mure, da bi preverili, s kako dobrim sladoledom se bomo hladili tisto poletje. Zgodba pa se je razpletla popolnoma drugače – postali sta prvi vojni dopisnici Radia Murski val, ki sta pogumno sledili tankovski enoti JLA vse do cilja na mejnem prehodu v Gornji Radgoni. Še danes sem ponosna na njun pogum in seveda tudi na celotno ekipo, ki je s svojim pogumnim in zagnanim delom poskrbela, da so bili poslušalke in poslušalci dobro obveščeni, obenem pa so pomembno dopolnjevali novinarsko poročanje s svojimi obvestili o dogajanju na terenu. Skupaj smo bili nepremagljiva ekipa!

Druga pa je časopisna zgodba. Vestnik in Nepujsag sta bila tednika in njuna redna številka je izšla na prvi dan agresije z eno samo drobno ZADNJO VESTJO, da so pripadniki JLA obkolili mejni prehod v Kuzmi. Kaj pa do naslednjega četrтка, sem se vprašala in si po kratkem razmisleku odgovorila: Vestnik bo dnevnik in to dvojezični, tako da bo tudi Nepujsag dnevnik. Ko sem to svojo odločitev sporočila uredništvoma, je bila velika večina navdušena in še isti dan smo pripravili posebno izdajo št.1, ki smo jo namesto v tiskarni v Mariboru, kjer smo Vestnik sicer tiskali, natisnili v soboški tiskarni Pomurski tisk, kar je spet ena nepozabna in dragocena zgodba. Najprej je kazalo, da iz tiska v soboški tiskarni ne bo nič, saj je tiskarna bila le dober streljaj od soboške vojašnice in se večina zaposlenih ni bila pripravljena izpostaviti nevarnosti. Ko smo že skoraj obupali, pa pride namig iz Pomurskega tiska, da je skupina izkušenih tiskarjev pripravljena usposobiti nekdanjo tiskarno na svinec, ki je bila spravljena kot muzejski eksponat. In zahvaljujoč tem fantom so lahko poštarji 28. junija bralcem razdelili prvo izredno vojno številko Vestnika in Nepujsaga, v uredništvih pa smo že pripravljali naslednjo. Ta žal ni bila natisnjena, ker so se razmere v bližnji vojašnici zelo zaostrole. Ampak nismo obupali. Novinarska ekipa je nadaljevala s pripravo tretje posebne izdaje Vestnika, večer pred izidom pa so spet zaropotali stari tiskarski stroji v Pomurskem tisku. Skupaj z izkušenimi tiskarji in Vestnikovim tehničnim urednikom Endrejem Gonterjem in sodelavcem Nepujsaga Albertom Abrahamom smo tisto noč naredili zame najboljši časopis na svetu. Dotaknila sem se skoraj vsake iz svinčenih črk zložene besede, kar ostaja neizbrisen spomin! Zatem smo pripravili še

četrto posebno izdajo. Ker glede na omejene tehnične možnosti in oteženo distribucijo izrednih številk Vestnika nismo mogli dostaviti vsem naročnikom in bralcem, smo v 26. redni številki Vestnika, ki je izšla 4. julija 1991, ponatisnili vse, kar smo naredili v najhujših dneh vojne za samostojno Slovenijo.

Torej nisem bila samo snovalec koncepta delovanja regionalnih medijev v času osamosvojitvene vojne, ampak sem aktivno sodelovala tudi pri konkretnem delu, predvsem pri pripravi in urejanju posebnih številk Vestnika in Nepujsaga ter tudi pri vodenju programa Radia Murski val.

*Slika 11: Originalni izvod Vestnika, ki je izšel v času vojne
(Osebni arhiv Irme Benko)*

2. Katero poročanje se vam je najbolj vtisnilo v spomin?

Vse, kar so v tistem času naredili moji sodelavci – novinarke in novinarji, tonski tehniki, fotografi in vsi drugi – je vredno spomina, posebni junakinji pa sta bili že omenjeni Lidija in Bernarda, ki sta dobesedno sledili tankom JLA in o vsakem premiku, dogodku, nastali situaciji kar v živo poročali v eter Murskega vala. Vztrajali sta vse do trenutka, ko so se enote JLA začele umikati z radgonskega mejnega prehoda. Še danes težko dojamem, od kod jima toliko poguma in energije, da preprosto nista odnehali, dokler se nista postavili ob bok zmagovalcem. In pri razmisleku o njunem pogumu in opravljenem delu se mi vedno znova postavlja vprašanje o družbenem vrednotenju njunega in nasploh novinarskega prispevka in pomena medijev med osamosvojitveno vojno. Niti najbolj izpostavljeni novinarji in medijski delavci še danes nimajo pravice do pridobitve statusa vojnega veterana. Še vedno pa mi v glavi odzvanjajo tudi besede takratnega republiškega sekretarja za informiranje Jelka Kacina, ki je slovenske medije namesto

vsaj dela povračila stroškov za delovanje v vojnih razmerah opljusnil z besedami: »Saj ste si z vojno naredili tako veliko promocijo, da bi lahko zanjo državi še kaj plačali.«

Pa še drobec, ki se je zgodil meni osebno. Vodila sem nočni program Murskega vala, ko so zadnji vojaki JLA zapuščali Pomurje. Očitno je bilo v meni toliko čustvenega naboja, da mi je v nekem trenutku sredi stavka zmanjkalo glasu. Tonski tehnik je zagato rešil z glasbo, jaz pa sem popila kozarec vode, se malo umirila, opravičila poslušalcem in nadaljevala ...

3. Katero poročanje vas je najbolj pretreslo?

Pravzaprav je bilo vse, kar se je dogajalo, pretresljivo in komaj verjetno. Najbolj pretresljive informacije so prihajale z mejnih prehodov v Gornji Radgoni, Gederovcih, Kuzmi, na Hodošu ... Posebej zaskrbljena sem bila, ko so začele pritekati informacije o zračnem napadu, ki grozi Murski Soboti. Ta bi lahko pomenil konec tehničnih možnosti za oddajanje radijskega programa. V nevarnosti je bil oddajni center v Nemčavcih pa tudi studijski prostori Radia Murski val v središču mesta. Četudi je nad Mursko Soboto hrumelo, frekvence Murskega vala niso onemele. Krajši čas smo prenašali program osrednjega slovenskega radia, ekipa pa se je umaknila na varno v takratno Podmornico pod gostiščem Central. Ko pomislim na to, mi vedno stopi v ospredje tonski tehnik Feri Horvat, ki nikoli, ko je bil na programu in je bil objavljen alarm, ni odšel iz studia, ne da bi s sabo na varno vzel škatlo z oddajnikom, ki nas je povezoval z oddajnim centrom v Nemčavcih, kjer tudi Francu Grahcu, sodelavcu Oddajnikov in zvez RTV Slovenija, ni bilo lahko. Oddajniki so bili ena najbolj »vabljivih« točk agresorja. Na srečo je oddajnik v Nemčavcih ostal nepoškodovan.

4. Koliko žensk je bilo še poleg vas zaposlenih v uredništvu?

Točne številke se ne spomnim, nas je pa bila vsaj polovica, in sicer več novinark, lektorica, fotoreporterka ter direktorica in glavna urednica. Pravzaprav se nikoli nismo preštevali in delili po spolu, tudi v tistih res izrednih razmerah ne. Bili smo kolektiv, kjer je štel dobro delo, ne glede na spol. Z moje strani so bili v tistih izrednih razmerah vsi povabljeni k sodelovanju in so se mogoče z izjemo enega ali dveh, ki sta ostala doma, tudi aktivno odzvali. Spomnim se samo dveh intervencij zakonskih partnerjev, češ da njuni soprogi izpostavljam življenjski nevarnosti. Predlagala sem jima, da to uredita med sabo in obe sta se po pogovoru doma odločili za »službo javnosti«. Še danes sem ponosna na ta naš kolektiv in na delo, ki smo ga skupaj opravili v tistih za našo državo in za nas vse prelomnih časih.

5. Kako je na vaše delo gledala vaša družina?

Kakšnih posebnih situacij se ne spomnim. V desetih dneh sem mogoče petkrat prespala doma, preostale noči pa sem preživela v studiu Murskega vala in vmes za kakšno uro ali dve zadremala v spalni vreči ali pa v tiskarni Pomurskega tiska. Hčerka je v tistem času že bila gimnazijka in dokaj samostojna. Njen edini komentar je bil, naj je ne obremenjujem z vojno in to s približno temi besedami: »Če odrasli rabite vojno, jo imejte. Nas pa pustite, da živimo svojo mladost! Vam je bilo to dano!«

Torej me skrb za družino ni posebej obremenjevala, ker so že itak bili navajeni, da sem veliko odsotna. Me je pa po enem tednu vojne začelo zelo skrbeti, kako bomo zmogli, če bo dolgo trajalo. Priznam, prave rešitve za dolgotrajno vojno nismo imeli! Na srečo je bila vojna po desetih dneh preteklost in pred nami novi izzivi v zdaj naši državi. To je bil ogromen izziv, ki smo mu uspešno sledili. Ampak to je že druga zgodba ...

6. Kdo vam je prinašal informacije v uredništvo?

Kot sem že povedala, so bili na prvem mestu seveda novinarji, takoj za njimi bi izpostavila poslušalke in poslušalce Radia Murski val, ki so nam posredovali res verodostojne informacije s terena, saj se niti v enem samem primeru ni zgodilo, da bi bilo njihovo sporočilo dezinformacija. Pomemben del informacij pa smo seveda skušali dobiti tudi pri pristojnih političnih in vojaških oblasteh, kjer smo prav tako naleteli na pozitiven odziv. Poudariti pa želim še to, da v teh tako izjemnih razmerah ni bilo nobene cenzure in nobenega vmešavanja politike s kakršnimi koli napotki, kako naj delamo, o čem naj poročamo in o čem ne, koga naj sprašujemo, koga naj izpostavljamo in podobno. Delali smo po svoji vesti in profesionalno. Kot sem že zapisala, je bilo naše vodilo domoljubje.

Kot zanimivost naj omenim še, da smo v podporo našemu delu dobili dva zelo zanimiva in nenapovedana obiska. In to ne iz bližnjega okolja. V imenu porabskih Slovencev nas je prišel opogumljat takratni predsednik Zveze Slovencev na Madžarskem Jože Hirnok, še posebej pa nas je s svojim obiskom in z iskreno pohvalo z desnega brega Mure presenetil Ivan Kramberger.

7. Kakšen je bil vaš vsakdan v času vojne?

To je bilo deset dni, ki so vsak zase posebna zgodba. Skupno jim je bilo le, da nič ni bilo vnaprej predvidljivo, da se je bilo iz ure v uro potrebno prilagajati aktualnim razmeram in sprejemati odločitve, ob tem pa aktivno sodelovati pri konkretnem delu – v programu Radia Murski val in

pri pripravi izrednih vojnih izdaj časopisa Vestnik. Najmanj časa je ostalo za najnujnejši počitek v pisarni in izjemoma doma ter za kakšen prigrizek, prinesen od doma ali naročen v gostilni v pritličju.

8. Ali bi bili še enkrat pripravljeni prevzeti vlogo urednice, če bi prišlo ponovno do vojne?

Pri mojih letih težko, če bi jih imela štirideset, pa brez posebnega razmišljanja. Mislim, da je to bil izziv, izkušnja in priložnost, ki jo življenje določeni generaciji nameni samo enkrat. Tu so zdaj že nove generacije odličnih medijskih ustvarjalcev in ne dvomim, da bi v morebitnih izrednih razmerah, tudi v vojnih, znali in zmogli »služiti« javnosti in izpolnjevati svoje poslanstvo do nje. Domoljubje pa je ostalo moj način življenja. Čeprav brez statusa veterana sem se odzvala na povabilo za članstvo v Zvezi veteranov vojne za Slovenijo Murska Sobota, sem pa tudi ustanovna članica Prekmurskega društva general Maister Murska Sobota.

Slika 12: Fotografija helikopterja nad Mursko Soboto

(Osebni arhiv Irme Benko)

6.3 Lidija Kosi, v času osamosvojitvene vojne novinarka na terenu

Lidija Kosi je bila v času vojne za samostojno Slovenijo novinarka na terenu. Poročala je za pomurski Murski val. Z njo je bila na terenu žal že pokojna Bernarda Balažic Peček. Gospa Lidija nama je med drugim povedala, da je najbrž nevede in nehote izdala tudi kakšno tajno informacijo, saj je bilo njeno poročanje vedno zelo točno (število vojakov, tankov ipd.). V času osamosvojitvene vojne je bila tudi v Gornji Radgoni, kjer so mimo njene glave švigale krogle, vendar je to ni zaustavilo pri poročanju. Medtem ko je gospa Lidija poročala, je njena sodelavka Bernarda fotografirala. In tudi ona pri tem ni pokazala nobenega strahu. Na Sliki 13 so tako vidni tanki, ki jih je gospa Bernarda fotografirala tako, da se je nagnila skozi okno avtomobila, medtem ko je gospa Lidija vozila. Kako zelo predani sta bili novinarki svojemu poslanstvu, priča tudi zanimivost, ki nama jo je zaupala Lidija Kosi. In sicer je povedala, da ni nobene fotografije, na kateri bi bili onidve, saj med poročanjem nikoli nista pomislili na to, da bi se fotografirali.

Slika 13: Intervju z Lidijo Kosi

(Osebni arhiv)

Slika 14: Tanki JLA med Krapjem in Veržejem (jutro, 28. 6. 1991)

(Foto: Bernarda Balažic Peček)

1. Kakšno nalogo ste opravljali v času vojne?

V času vojne za slovensko samostojnost sem bila novinarka na Murskem valu v Murski Soboti. S kolegico Bernardo Balažic Peček z Vestnika sva dan po razglasitvi samostojnosti Slovenije bili namenjeni po pomurskih slaščičarnah, da bi preverili, ali ponujajo sladoled (in druge slaščice) tudi za diabetike, a nisva prišli še niti do prve v Moravskih Toplicah, ko so nama na recepciji hotela Ajda povedali, naj pokličeva v uredništvo, iz katerega so naju potem preusmerili na mejni prehod Dolga vas in v Petišovce, kjer več ni bilo mogoče priti čez mejo. Tako sva pač po sili razmer prečkali Muro z brodom na Hotizi in nadaljevali pot v Ormož. No, tam pa so na mejnem prehodu že doneli streli, saj je jugoslovanska vojska z uporabo orožja na vsak način hotela v Slovenijo in to ji je tudi uspelo. Takrat seveda ni bilo mobiltelefonov, pa sem se tako v radijski eter javljala kar s stacionarnih telefonov, ki so mi jih prijazno odstopili ljudje ali v svojih domovih ali v različnih lokalih.

2. Katero poročanje se vam je v času osamosvojitvene vojne najbolj vtisnilo v spomin?

Spomnim se vseh mojih poročanj zlasti v prvih dveh dneh, ko sem bila ves čas na terenu, saj zaradi miniranih mostov sploh nisem mogla v uredništvo v Murski Soboti. Mi je pa zelo ostalo v spominu javljanje iz vratarnice podjetja Elrad, ki je bilo takrat še v centru Gornje Radgone, ko so mi dobesedno mimo ušes švigali streli, kar se je seveda slišalo tudi po radiu.

3. Katero poročanje vas je najbolj pretreslo?

Najbolj so me pretresla poročanja o posameznih ljudeh in to ne glede na dejstvo, ali je šlo za vojake ali za pripadnike teritorialne obrambe ali pa pač lokalne prebivalce. Denimo ponoči, ko

sem se vozila iz Veržeja, kjer sem preverjala, kje se je za prenočevanje ustavila kolona tankov, je lilo kot iz škafa, po čisto prazni cesti pa je ob kolesu mirno hodil moški, ki se mu verjetno niti sanjalo ni, kako blizu je 17 tankov in še nekaj drugih vojaških vozil. Pa tudi pozneje, ko sem obiskala ranjene vojake v bolnišnici, me je dobesedno stisnilo pri srcu, saj me je 19-letni bosanski mladenič vprašal, kje sploh je in ali menim, da se bo lahko pravočasno vrnil domov, kjer je vpisan na fakultetni študij. In še veliko presunljivih zgod bi lahko naštela, ker jih pač nikoli ne bom pozabila.

4. Kako je na vaše delo gledala vaša družina?

Takrat sem bila še mlada novinarka in od moje vrnitve s študija v Ljubljani nista minili niti dve leti. Moram reči, da je starše, pri katerih sem skupaj s kolegico prenočila, ker nisva mogli čez Muro, zelo skrbelo. Mama mi je celo rekla, naj ne nosim glave na prodaj in da naj si raje pošteno spočijem, namesto da se ponoči vozim naokrog in preverjam, kje so tanki. Moj partner, ki je zdravnik, pa je bil takrat skorajda ves čas v bolnišnici in se nisva kaj dosti videla, slišal pa me je tudi samo po radiu. A je tako vsaj vedel, da sem v redu.

5. Kako je izgledal vaš vsakdan?

Prva dva dneva sem bila na desnem bregu reke Mure in sem »prečesala« teren od Ormoža do Gornje Radgone. Ves čas sem razmišljala, kdaj in od kod bom lahko poklicala in poročala v radijski program, kje se bova s kolegico lahko peljali, da bova v Radence ali Gornjo Radgono prispeli pred tanki in podobno. Ko sva uspeli peš priti čez petanjski most, pa sem delala v uredništvu, klicala naokoli, tekala v klet v času alarmov in tako dalje.

6. Kdo vam je dajal informacije?

Informacije sem dobivala tako od pripadnikov teritorialne obrambe in predvsem od prebivalcev samih, no, pa tudi od novinarskih kolegov. Največ pa sem jih seveda zbrala kar sama na terenu, saj sem, na primer, stala ob cesti in štela tanke, ki so bili namenjeni proti mejnemu prehodu v Gornji Radgoni. Bila sem v neposredni bližini ovir, ki so jih vojski na ceste zlasti na železniške tire postavili teritorialci ali drugi prebivalci, da bi jih vsaj za nekaj časa zaustavili in zadržali.

7. Preko katerih medijev ste obveščali ljudi?

Preko radijskega etra. Moram reči, da sem se javljala tudi na Radio glas Ljubljane, posneli so me kolegi z dopisništva TV Slovenija in tako dalje.

8. Ali bi bili še enkrat pripravljeni prevzeti vlogo novinarke, če bi prišlo ponovno do vojne?

To ni vprašanje. Jaz sem novinarica, pa naj bo mir ali vojna. In vesta, novinarji smo dolžni ljudem poročati o tem, kaj se dogaja v družbi. Vojne razmere pa našo vlogo, ki je tudi motivacijska in za ljudi pomembna, kar zadeva preprečevanje panike ali lažnih novic, samo še potencirajo. Vsekakor se nikoli tudi vsi novinarji ne odzovemo enako, ne nazadnje smo samo ljudje in to ne vselej in vsi pogumni. A zase lahko rečem, da nisem in ne bom razmišljala, če bom opravljala svoje delo ali ne, saj se vselej trudim po svojih najboljših močeh. Da sem bila leta 1991 prepričana, da se vsi in z vsemi sredstvi borimo za dobro in pošteno državo, lahko rečem tudi danes, hkrati pa moram priznati, da sem se motila, saj vidim, da so nekateri izrabili tudi to. Škoda!

6.4 Davorka Makovec, patronažna medicinska sestra

Davorka Makovec je bila v letu 1991 patronažna medicinska sestra v Zdravstvenem domu Gornja Radgona. Na terenu v Sv. Juriju ob Ščavnici je izvedela za prihod oklepne enote JLA. V času vojne je v zdravstvenem domu v Gornji Radgoni nudila prvo medicinsko pomoč ranjenim slovenskim teritorialcem in pripadnikom JLA.

1. Kakšno nalogo ste opravljali v času vojne?

V času osamosvojitvene vojne sem bila zaposlena v Zdravstvenem domu Gornja Radgona na delovnem mestu patronažne medicinske sestre za teren – takratni Videm ob Ščavnici, danes Sv. Jurij ob Ščavnici. Ob vdoru okupatorja na naše ozemlje so se dela in naloge spremenile. Ob situaciji, ki je s tem nastala, sem bila s strani direktorice Zdravstvenega doma razporejena v ekipo prve pomoči za nudenje pomoči poškodovanim, ranjenim, bolnim ali drugače prizadetim v tej vojni.

Slika 15: Intervju z Davorko Makovec (Osebni arhiv)

2. Zagotovo je bilo veliko dogodkov iz tistega časa, ki so se vam močno vtisnili v spomin. Se česa še posebej spominjate?

Gornji Radgoni se je približeval konvoj agresorske vojske, med tem konvojem pa je bilo vojaško vozilo z znakom Rdečega križa. To vozilo je naenkrat z glavne ceste zavilo levo proti zdravstvenemu domu. Pred zdravstvenim domom je iz njega izstopilo od 12 do 14 oboroženih vojakov v polni bojni opremi. Ob sestopu iz vozila so vsi dvignili roke in odvrgli svoje orožje. Dejstvo, da so se v vozilu, označenim z Rdeči križem, vozili oboroženi vojaki, je bila huda kršitev ženevskih konvencij. Vojaki, ki so dezertirali pred zdravstvenim domom, so bili vznemirjeni in prestrašeni, saj sploh niso vedeli, na kakšno nalogo so bili poslani. Imeli so informacijo, da so Slovenijo napadli tujci in da gredo braniti slovensko mejo. Ob spoznanju, da so bili zavedeni, niso več želeli sodelovati v vojnem napadu proti Gornji Radgoni. Naša naloga je bila, da smo te vojake nahranili, omogočili smo jim, da so se preoblekli, vzpostavili kontakte z našo teritorialno obrambo in jim zagotavljali varnost. Sodelovala sem v timu zdravstvenih delavcev tudi v tem smislu, da smo jim nudili psihološko prvo pomoč, ki so je bili še kako potrebni, saj so to bili namreč sami mladi fantje.

Ko so se začeli oboroženi spopadi, smo oskrbeli tudi ranjene in nenehno sem seveda sodelovala pri spremljanju informacij, kaj se dogaja po Gornji Radgoni – da nas ja ni presenetila kakšna situacija glede pripravljenosti za nudenje prve pomoči. Po vsej Radgoni smo imeli kurirje, ki so nam osebno ali po telefonu prenašali informacijo v zvezi s stanjem na terenu. Zbolevalo je tudi civilno prebivalstvo – starejši, otroci, nosečnice. Tudi ta skupina prebivalstva je morala biti oskrbljena. Za te ljudi smo poskrbeli v samem zdravstvenem domu ali pa jih je bilo potrebno premestiti do bolnišnice v Mursko Soboto, kar pa seveda ni bilo enostavno. Na poti do tja so namreč bile postavljene barikade, mimo katerih se ni bilo enostavno prebiti.

3. Do kakšnih poškodb je prihajalo?

V vojni za Slovenijo je pri oboroženih spopadih prihajalo do poškodb, ki so bile posledica uporabe strelnega orožja in razstreliva. To so bile raztrganine okončin s hudimi krvavitvami, opekline, nekaj poškodb glave kot posledice padcev pri bežanju v neznano oziroma pri bežanju s strahom, ko človek ne more paziti na nastavljene ovire in pasti, ki jih je bilo povsod dovolj. Tudi psihične travme so se pojavljale tako s strani pripadnikov TO kot tudi civilnega prebivalstva. Bili sta tudi dve smrtni žrtvi med civilnim prebivalstvom zaradi streljanja.

4. Kako so na vas gledali moški sodelavci?

Pogledi moških sodelavcev do nas članic, ki smo sodelovale v ekipah za nudenje prve pomoči, so bili korektni, počutile smo se enakovredne, spoštovane in med nami ni bilo nobenih posebnih razlik. Pri organizaciji dela se je naredila edino največkrat izjema do nas žensk v smislu tega, da se je takrat, ko je bilo potrebno iti na teren z reševalnim vozilom, organiziralo tako, da če se je le dalo, so šli na teren in na kraj borbenih udejstvovanj moški člani ekipe. Smo pa bili vsi med seboj zelo korektni in smo si pomagali, kar je za dobro opravljeno delo bistvenega pomena.

5. Kako ste se vi osebno spopadali s tem kaotičnim stanjem?

Moj spopad s tem kaotičnim stanjem je terjal kar veliko predvsem psihične moči. Sem mama dveh hčerk, takrat starih 3 in 13 let. Mož je bil prav tako aktivno vključen, saj je bil pripadnik TO in sta za najini hčerki skrbela moja mama in oče. Živimo na vasi, od Gornje Radgone oddaljeni 2 km. V našo hišo so se zatekli sorodniki iz porušenega bloka v neposredni bližini mejnega prehoda. Ni bilo enostavno sprejeti resničnosti, da je z varnostjo in blaginjo, v kateri so do začetka vojne živeli, konec. Sprejeti resničnost, da slišiš neposredno nad seboj vojaška letala, ki so preletavala Radgono, da slišiš poke orožja, da vidiš ruševine in gledaš bolečino ljudi, ki so vsak po svoje trpeli grozote, ki so bile takrat naša resničnost. Vendar niti za trenutek nisem pomislila na to, da ne bi želela sodelovati pri vseh aktivnostih, ki so bile nadvse potrebne in brez katerih bi bile posledice vojne še hujše.

6. Se vas je kakšna zgodba ranjencev še posebej dotaknila?

Mene osebno so se najbolj dotaknili prav ti vojaki, ki so dezertirali v ZD, saj so bili psihično v zelo negotovem stanju in niso vedeli, mogoče niti verjeli, da se bo z njimi vse dobro končalo. Ker so bili tako zavedeni s strani glavnih v JLA, je bilo njihovo nezaupanje upravičeno. Dotaknila se me je tudi poškodba moje 3-letne hčerke, ki je ob letalskem napadu tekla po stopnicah v klet, pri tem padla in si razbila glavo. Mene seveda ni bilo doma, ker sem bila v ekipi, zato je moja mama pritekla 2 km peš do mene, saj ni bilo telefonov, da smo jo lahko šli oskrbet.

7. Kako je na vaše delo gledala vaša družina?

Pogledi moje družine v tem smislu, da stopimo skupaj in se enotno borimo za našo Slovenijo, so bili vsem članom enaki – vsi skupaj in en z drugim proti okupatorju. V naši hiši se je tudi hranilo orožje TO, kar je bilo zelo tvegano in je psihološki pritisk bil še toliko večji. Midva z možem sva bila oba aktivno vključena v vojno in sva potrebovala podporo mojih staršev že zaradi varstva otrok. Vse skupaj ne bi bilo mogoče, če pri tem ne bi bili složni. V hiši moje mame je zatočišče poiskal tudi monsinjor Franc Puncer, ki je sicer živel v Gornji Radgoni.

8. Kakšen je bil vaš vsakdan?

Moj vsakdan v tej vojni za Slovenijo je bil vedno poln pozitivnih pričakovanj – da se ta morija konča. Dneve sem preživljala v zdravstvenem domu in seveda nekaj malega tudi doma, saj je bilo potrebno poskrbeti tudi za najnujnejše stvari, kot je hrana in druge nujne potrebnosti za življenje za mojo družino in druge, ki so bili nastanjeni pri nas. Tudi počitek in spanec sta bila nujno potrebna. Vsakodnevna skrb je bila samo za najnujnejše stvari, za sprostitev in zabavo ni bilo časa.

9. Bi to, kar ste takrat doživeli, preživeli, še enkrat ponovili, če bi prišlo do vojne za Slovenijo?

Če bi prišlo še enkrat do podobnega stanja, bi bila vsekakor še vedno pripravljena se odzvati in žrtvovati za lepši in boljši jutri mladega rodu, sedaj so tu pri meni že tudi vnuki, ki pa so pri nas, babicah in dedkih, še v posebnem predalčku. Odzvala bi se brez oklevanja v vseh mojih mejah sposobnosti in zmožnosti. Še vedno sem aktivna pri Rdečem križu Slovenije na področju izobraževanja laikov iz nudenja prve pomoči, usposabljanja članov ekip prve pomoči za delo na terenu in v izrednih razmerah, se pa tudi aktivno vključujem v zadolžitve za nudenje prve pomoči na terenu. Bila sem aktivna tudi v času migracij v Namestitvenem centru Gornja Radgona, kjer je bilo potrebno migrantom, ki so prihajali v zelo slabem zdravstvenem stanju, nuditi prvo pomoč.

10. Kakšno je vaše mnenje o priznanju zaslug ženskam v slovenski osamosvojitveni vojni s strani države in javnosti?

Na to vprašanje pa žal odgovarjam z rahlim cmokom v grlu in grenkim priokusom. Mislim, da nas je v osamosvojitveni vojni za Slovenijo sodelovalo kar lepo število žensk. Z orožjem za pasom verjetno veliko manj kot moških, je pa bilo v vojni potrebno opraviti še veliko drugih

stvari, kot so prehrana, zdravstvo, vzgoja ... In prav tu so ženske opravile ključno vlogo, zato mislim, da se je vzporedno z ostalimi oboroženimi udeleženci vojne dajalo ženskam premalo pozornosti in pomena k doprinosu uspeha osamosvojitvene vojne. Smatram, da se v očeh države in javnosti temu daje premajhen pomen. V vojnah, ki se dogajajo, obstaja več vrst orožja in več vrst drugih atributov, ki so potrebni, da se lahko vojne več ali manj uspešno končajo. In prav v tem so tudi ženske prispevale veliko, da je bila ta vojna uspešna, zato bi si prav gotovo zaslužile več pozornosti in poudarka na njihovem doprinosu k uspehu vojne, ki je potekala v letu 1991 v Sloveniji. Za mnoge so aktivnosti, za katere so poskrbele ženske, same po sebi umevne, da morajo pač nemoteno potekati. Veliko ljudi pa se niti ne zaveda, da ženska duša in psiha funkcionirata malo drugače, še posebej, ko so prisotna čustva in to se je v vojni z zagotovostjo dogajalo. Tudi sama sem to neposredno doživela ob priložnosti, ko sem morala zjutraj ob štirih zapustiti dom, otroke, starše, za moža nisem imela informacij, kje se nahaja, grozil pa je letalski napad. Odit od svojih najdražjih z mislijo, ali se bomo še videli, ni kar tako. Ko pa prideš na izpolnjevanje nalog, ki so ti zadane, si seveda stoddostno prisoten. Vse to so žrtve nas žensk, kar bi bilo potrebno poudariti, spoštovati in jim dati več priznanja.

Pri gospe Makovec doma so v času osamosvojitvene vojne v garaži in kleti hranili orožje. Sedaj je na njihovi hiši vgrajena spominska oz. zahvalna plošča.

Slika 16: Spominska plošča

(Osebni arhiv Davorke Makovec)

6.5 Jožefa Unger, gospodinja

Jožefa Unger iz Ropoče je bila v času osamosvojitvene vojne gospodinja. Doma so imeli živino in zemljo. V tistem trenutku se ji je življenje postavilo na glavo, saj je bila za vse sama. Čutila je veliko odgovornost. Sama je morala skrbeti za dva otroka ter dva starejša človeka in celotno kmetijo.

1. Kako so vašega moža poklicali v vojno?

Prišli smo domov z njive in ravno začeli s kosilom. Nato je prišel kurir in mu prinesel vabilo. Bili smo prestrašeni in ga vprašali, če lahko do konca poje kosilo, vendar mu je kurir povedal, da ne, da se mora takoj odpraviti. Od takrat naprej je zavladala tišina, nihče ni več jedel naprej in pričeli smo jokati.

2. Kako ste se počutili, ko ste izvedeli, da mora vaš mož v vojno?

Počutila sem se strašno. Bila sem panična in res prestrašena. Najprej se mi je porajalo vprašanje, kako bom sama zmogla vso to delo.

3. Kaj pa pozneje, ko je mož odšel?

Bila sem zelo prestrašena. Imela sem dva otroka, dva starca in dvajset glav živine. Zelo sem bila vznemirjena, nisem mogla spati in normalno funkcionirati. Bila sem v strahu, streljali so, mi smo si iskali zaklonišče.

4. Kakšen je bil vaš vsakdan?

Zjutraj sem morala podojiti krave, opraviti delo v hlevu. Poskrbeti sem morala tudi za otroke in za mojo mater ter očeta. Za vsako opravilo sem bila sama. Dobila sem informacije, da sem bila upravičena do obiska moža – prišel mi je pomagat delat dve uri. Takrat smo tudi okopavali hren in so mi ženske, ki so nam pomagale, hodile tudi na dom pomagat v hlev, vendar so se zaradi vojne velikokrat bale priti.

Slika 17: Intervju z Jožefo Unger
(Osebni arhiv)

5. Kako je na vojno gledala vaša družina?

Vsi so bili žalostni in zaskrbljeni. Takrat sem bila »glava družine«, odgovorna za vse, kar je predstavljalo tudi zelo veliko breme. Vsak dan nas je bilo strah.

7 RAZPRAVA

V sklopu raziskovalne naloge sva želeli raziskati, kakšna je bila vloga Pomurk v času osamosvojitvene vojne ter kakšno je njihovo mnenje o pomembnosti vloge žensk takratnega časa. Zanimalo naju je tudi, ali menijo, da je njihovo delo v času osamosvojitvene vojne dovolj priznано s strani države in javnosti.

Rezultate sva pridobili s pomočjo intervjujev s petimi ženskami, ki so v vojnem času delovale na različnih področjih. Izziv nama je bil pridobiti primerne informatorke za najino raziskavo, saj o posameznicah obstaja malo informacij.

V raziskovalni nalogi sva si na podlagi lastnih izkušenj ter pregleda strokovne literature in časopisa Vestnik zastavili tri hipoteze.

1. HIPOTEZA: O vlogi žensk v osamosvojitveni vojni v Pomurju obstaja premalo podatkov.

Da bi hipotezo potrdili ali ovrgli, sva na podlagi članka dr. Alojza Šteinerja *Nekaj posebnosti osamosvojitvene vojne na območju Pomurja leta 1991* iz zbornika *Kako smo branili osamosvojitvene procese Republike Slovenije* pregledali literaturo, s katero sva si tudi pomagali pri teoretičnem delu raziskovalne naloge, ter časopis Vestnik v obdobju 20. junij–12. september 1991. Ugotovili sva, da razen manjših omemb žensk ter avtoric prispevkov (glej Priloga 1) o ženskah ne obstajajo informacije o njihovem udejstvovanju v času osamosvojitvene vojne v Pomurju v takratnem edinem pomurskem časopisu.

Na podlagi pregledane literature in člankov lahko **1. hipotezo potrdimo**, saj pri pregledu nisva našli več konkretnih informacij o vlogi Pomurk v osamosvojitveni vojni.

2. HIPOTEZA: Informatorke svojo vlogo v osamosvojitveni vojni ocenjujejo kot pomembno.

Da bi potrdili ali ovrgli drugo hipotezo, sva se pogovorili z ženskami, ki so v času osamosvojitvene vojne delovale na različnih področjih.

Jacqueline Steržaj je bila v času osamosvojitvene vojne poveljnica drugega jurišnega voda v Ljutomeru. Vodila je vod, v katerem so bili sami moški. Njena vloga in vloga vseh v njenem voduh je bila velika, saj so obranili Kačure in sodelovali v Gornji Radgoni.

Irma Benko je v času osamosvojitvene vojne vodila medijsko hišo. Ni bila na bojnem polju, je pa naredila vse, da so prebivalci Pomurja vedeli, kaj se okoli njih dogaja. Ko se je že zdelo, da ne bodo mogli natisniti Vestnika, je skupaj z izkušenimi tiskarji in Vestnikovim tehničnim urednikom Endrejem Gonterjem ter sodelavcem Nepujsaga Albertom Abrahamom bila soustvarjalka zanjo, kot je povedala, najboljšega časopisa na svetu: »Dotaknila sem se skoraj vsake iz svinčenih črk zložene besede, kar ostaja neizbrisen spomin!«

Lidija Kosi je bila novinarka na terenu. S sodelavko Bernardo Balažic Peček sta po golem naključju pristali sredi osamosvojitvene vojne. Nista se prestrašili, kot nam je povedala gospa Lidija, o strahu nista niti razmišljali. Njena vloga in vloga njene žal že pokojne sodelavke ter vloge vseh novinarjev po svetu so v času vojn še kako pomembne. Kot pravi gospa Lidija: »Jaz sem novinarka, pa naj bo mir ali vojna. In vesta, novinarji smo dolžni ljudem poročati o tem, kaj se dogaja v družbi. Vojne razmere pa našo vlogo, ki je tudi motivacijska in za ljudi pomembna, kar zadeva preprečevanje panike ali lažnih novic, samo še potencirajo.«

Davorka Makovec, patronažna medicinska sestra, je v zdravstvenem domu v Gornji Radgoni pomagala tako vojakom JLA kot vojakom TO. Ni delala razlik. Bila je mama takrat še majhnima hčerama, skrbelo jo je zanju, vendar je kljub temu ostajala na svojem delovnem mestu in pomagala ljudem, ki so jo potrebovali. Poudarila je tudi, da pri njihovem delu ni bilo nobenih razlik med spoloma. Vsi so sodelovali.

Jožefa Unger je bila v času osamosvojitvene vojne ena od številnih gospodinj, ki so ostale doma z otroki in ostarelimi sorodniki. Naša sogovornica nam je povedala, da je veliko bremena kar čez noč ostalo njej. Vse to je zmogla. Takih žensk je bilo veliko, zato je njihova, mnogokrat prezrta vloga v osamosvojitveni vojni še kako pomembna.

Na podlagi pogovorov z informatorkami in na podlagi materialnih dokazov, kot so bile fotografije in originalna vojna izdaja časopisa Vestnik, ki so tudi del najine raziskovalne naloge, lahko **2. hipotezo, da informatorke svojo vlogo v osamosvojitveni vojni ocenjujejo kot pomembno, potrdiva.**

3. HIPOTEZA: Doprinos žensk k slovenski osamosvojitvi s strani Republike Slovenije in javnosti ni bil in ni dovolj opažen in priznan.

Skozi pogovor z informatorkami sva opazili, da se v času osamosvojitvene vojne dela niso delila na ženska in moška. Vse sogovornice, ki so bile v tistem času v službi, so govorile, da so dobro delali vsi skupaj, zato je bila vojna uspešna. Po vojni pa je bila zgodba žal drugačna.

Jacqueline Steržaj je tako povedala, da je »bila edina ženska, ki je vodila svoj vod, čeprav Ljubljana tega ni priznavala. Samo moj vod ni prejel nagrade za uspešno izvajanje vojnih nalog. Samo zaradi tega, ker sem ženska. Nismo prejeli ne priznanja za Kačure, ki smo jih branili, niti za Gornjo Radgono. Preostali vodi, ki so bili pod vodstvom moških, so te nagrade prejeli.«

Irma Benko nama je predstavila še širšo sliko, ki se navezuje tako na ženske kot na moške. In sicer naju je presenetila z dejstvom, da niti novinarji, ki so bili najbolj izpostavljeni, nimajo pravice do pridobitve statusa vojnega veterana. O mačehovskem odnosu države do novinarjev pa pričajo besede takratnega republiškega sekretarja za informiranje Jelka Kacina, ki je novinarjem o delovanju v vojnih razmerah po besedah gospe Irme povedal: »Saj ste si z vojno naredili tako veliko promocijo, da bi lahko zanjo državi še kaj plačali.«

Najino tretjo hipotezo potrjujeva z besedami gospe Davorke, ki je v času vojne skrbela za ranjene na obeh straneh: »V vojnah, ki se dogajajo, obstaja več vrst orožja in več vrst drugih atributov, ki so potrebni, da se lahko vojne več ali manj uspešno končajo. In prav v tem so tudi ženske prispevale veliko, da je bila ta vojna uspešna, zato bi si prav gotovo zaslužile več pozornosti in poudarka na njihovem doprinosu k uspehu vojne, ki je potekala v letu 1991 v Sloveniji.«

8 ZAKLJUČEK

Slovenska osamosvojitvena vojna je popisana v številnih knjigah, vsako leto se je tudi spominjamo in jo obeležujemo. Z raziskovalno nalogo pa sva želeli ugotoviti, kaj se skriva za datumi, uradnimi podatki, ki so nam dostopni v šoli in v širši javnosti.

Na začetku raziskovanja sva si postavili tri hipoteze:

- 1. hipoteza: O vlogi žensk v osamosvojitveni vojni v Pomurju obstaja premalo podatkov.**
- 2. hipoteza: Informatorke svojo vlogo v osamosvojitveni vojni ocenjujejo kot pomembno.**
- 3. hipoteza: Doprinos žensk k slovenski osamosvojitvi s strani Republike Slovenije in javnosti ni bil in ni dovolj opažen in priznan.**

Nato sva pregledali časopis Vestnik v obdobju, ko se je v Pomurju odvijala osamosvojitvena vojna. Po pregledu časopisa sva se lotili intervjujev. Namenoma sva izbrali ženske z različnih področij delovanja v času osamosvojitvene vojne, saj sva tako lahko dobili širšo sliko dogajanja.

Pomembno je tudi, da izpostavimo dejstvo, da se ženske med samo vojno niso čutile zapostavljene. Skupaj s sodelavci so delovale kot ekipa, saj so vsi verjeli, da če bodo sodelovali, nam je boljši jutri zagotovljen. Stanje se je spremenilo po vojni, ko so si želele priznanja, pa ga niso dobile. Pravzaprav je bilo po vojni prezrtih več ljudi ne glede na spol. Ena izmed teh skupin so tudi novinarji.

Na koncu sva vse tri hipoteze potrdili.

Pregled Vestnika, fotografije in drugi viri, ki sva jih pridobili v okviru najine raziskave, predvsem pa pogovori z izjemnimi ženskami, ki so na tak ali drugačen način sodelovale v osamosvojitveni vojni, so nama omogočili, da sva v to pomembno obdobje slovenske zgodovine pogledali z druge plati.

V prihodnosti bi bilo dobro najino raziskavo razširiti, saj sva se tokrat posvetili samo Pomurkam, petim informatorkam, ki so sicer delovale na različnih področjih družbenega in poklicnega življenja. Pozornost bi lahko posvetili različnim poklicem ali skupinam ljudi, ki so sodelovali v vojni in tako vsaj s takim delom deloma popravili krivice, ki so se predvsem takoj po osamosvojitveni vojni zgodile ljudem, ki so verjeli in delali za boljši jutri ne glede na spol, pa so na njih pozabili tako ali drugače.

9 LITERATURA IN VIRI

LITERATURA

Dežman, J. (2006). *Enotni v zmagi – osamosvojitve Slovenije*. Ljubljana, Muzej novejšje zgodovine Slovenije.

Režek, M., Antoličič, G., Frantar, Š., Popovič Lozar, G. (2023). *Zgodovina 4. Sodobnost: učbenik za zgodovino v 4. letniku gimnazij*. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Šteiner, A. (2022). Nekaj posebnosti osamosvojitvene vojne na območju Pomurja leta 1991. V Kosi, A (ur.), *Kako smo branili osamosvojitvene procese Republike Slovenije* (str. 63–84). Ljutomer, Območno združenje slovenskih častnikov, Območno združenje veteranov vojne za Slovenijo, Policijsko veteransko društvo Sever za Pomurje.

SPLETNI VIRI

Đekič, M. (2012). Zunanjepolitični aspekt slovenske osamosvojitve [Diplomsko delo, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta]. DKUM. <https://dk.um.si/Dokument.php?id=51731&lang=slv>

Jambrek, P. (b. d.). *Ustavne podlage osamosvojitve in ustanovitve Slovenije*. <https://enciklopedija-osamosvojitve.si/clanek/ustavne-podlage-osamosvojitve-in-ustanovitve-slovenije/>

Majniška deklaracija 1989. (8. 5. 2020). <https://www.vso.si/index.php/povezave/1050-majniska-deklaracija-1989>

Repe, B. (2001). *Slovinci v osemdesetih letih*. Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev Slovenije. https://www.sistory.si/cdn/publikacije/26001-27000/26859/Slovinci_v_osemdesetih_letih.pdf

Rupel, D. (b. d.) *Nova revija*. <https://enciklopedija-osamosvojitve.si/clanek/nova-revija/>

Šteiner, A. (1. 6. 2021). *Slovenska osamosvojitvena vojna 1991 v Pomurju*. <http://www.murskasobota.zvvs.si/30-let-vojne-za-slovenijo>

Žužek, A. (27. 6. 2015). *Pred 20 leti se je začela vojna za Slovenijo*. <https://www.rtvsllo.si/slovenija/pred-20-leti-se-je-zacela-vojna-za-slovenijo/260680>

USTNI VIRI

Benko, Irma, 1952, upokojenka, Murska Sobota.

Kosi, Lidija, 1965, novinarka v dopisništvu za Pomurje RTV SLO, Spodnji Kamenščak, Ljutomer.

Makovec, Davorka, 1954, upokojenka, prostovoljka in predavateljica Rdečega križa Slovenije – Območno združenje Gornja Radgona, Gornja Radgona.

Steržaj, Jacqueline, 1963, diplomirana inženirka agronomije, Ljutomer.

Unger, Jožefa, 1963, upokojenka, Ropoča, Rogašovci.

10 PRILOGE: Članki iz Vestnika

Slika 18: Razmišljanja o naši samostojnosti (20. junij 1991, XLIII, 24, 5)

Slika 19: Pot pelje samo naprej (27. junij 1991, XLIII, 25)

Slika 20: To niso bile več sanje
(4. julij 1991, XLIII, 26, 17)

Slika 21: Brionska deklaracija
(11. julij 1991, XLIII, 27, 2)

Slika 22: Razdejanje duše mesta Gornja Radgona (11. julij 1991, XLIII, 27, 7)

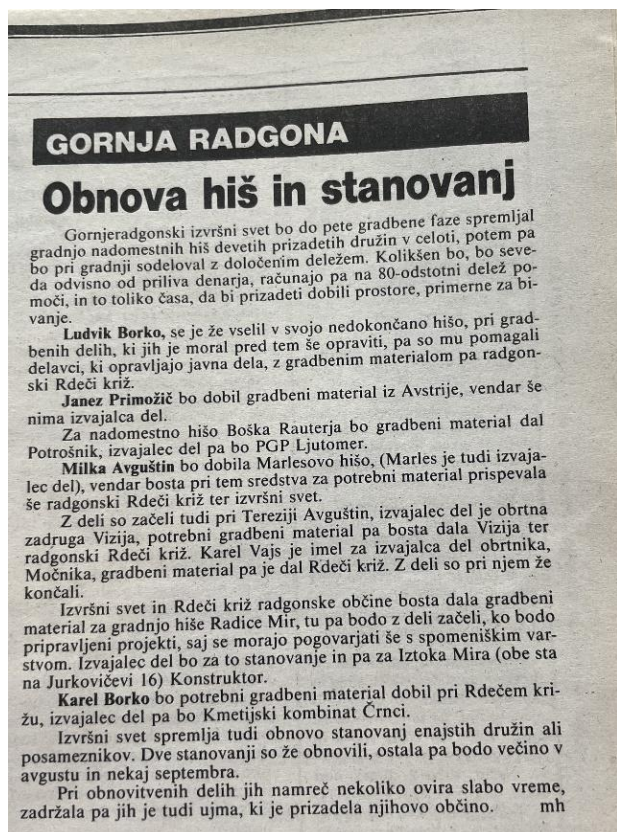
Slika 23: V gospodarstvu gre za preživetje (11. julij 1991, XLIII, 27, 9)

Slika 24: Pozdravljena, Slovenija
(11. julij 1991, XLIII, 27, 13)

Slika 25: Vojna in igra, Solze za sinove
(18. julij 1991, XLIII, 28, 3)

*Slika 26: Gornja Radgona. Obnova hiš in stanovanj
(1. avgust 1991, XLIII, 30)*

*Slika 27: JA danes zapušča Mursko Soboto
(5. september 1991, XLIII, 35)*

Slika 28: Pomurje brez YU vojske (12. september 1991, XLIII, 36)